

PARSELLYATSIYA: TARIXIY RIVOJLANISH VA ASOSIY KOMSEPTLAR

Qurbonova Nasiba Sobir qizi

JDPU Xorijiy tillar fakulteti doktoranti

Annotatsiya

Tarjimashunoslik sohasida jumlar yoki matnlarni tarjima maqsadida kichikroq birliklarga bo'lish jarayonini nazarda tutuvchi "parsellyasiya" atamasi katta o'rin egalladi. Ushbu paragrafda tarjima kontekstida uning kelib chiqishi va evolyusiyasini kuzatib, "parsellyasiya" atamasining tarixini o'rganishga qaratilgan. Uning tarixiy taraqqiyotini o'rganar ekanmiz, tushunchaning ahamiyati va tarjima sohasida qo'llanilishini chuqurroq anglashimiz mumkin.

Kalit so'zlar: Parsellyatsiya, tarjima nutqi, tarjima metadalogiyasi, posilka, intanatsion bo'linish.

"Parsellyatsiya" atamasi 20-asrning o'rtalarida lingvistik va tarjima nutqida paydo bo'lgan vaqtga to'g'ri keladi. Biroq, uning aniq kelib chiqishi va erta ishlatilishini aniqlash oson emas. Tahlil qilish va tarjima qilish uchun jumlarini kichikroq birliklarga bo'lish tushunchasi asrlar davomida norasmiy ravishda amalda bo'lgan bo'lishi mumkin. Shunga qaramay, o'ziga xos "parsellyasiya" atamasi 20-asrning ikkinchi yarmida e'tirofqa sazovor bo'ldi va tarjimashunoslikda ko'proq qo'llanila boshlandi. Parsellyatsiya tushunchasi asta-sekin e'tiborni tortdi va tarjima nazariyasi va amaliyotining muhim jihatiga aylandi. U matnlarning oshib borayotgan murakkabligi va yanada aniq va samarali tarjima strategiyalariga bo'lgan ehtiyojga javoban rivojlandi. Tarjimashunoslik alohida akademik intizom sifatida paydo bo'lganligi sababli, olimlar va amaliyotchilar tushunish va tarjimini osonlashtirish uchun jumlarini kichikroq, boshqariladigan birliklarga ajratish muhimligini tan oldilar. Parsellyatsiya tushunchasiga turli lingvistik va tarjima nazariyalari ta'sir

ko'rsatdi. Masalan, 1960—1970-yillarda til va tilshunoslikka strukturalistik yondashuv gaplar va ularning tarkibiy qismlarini tahlil qilishga urg'u berdi. Ushbu strukturalistik nuqtai nazar jummalarni qismlarga (uchastkalarga) yoki bo'laklarga bo'lish g'oyasiga asos bo'ldi.

Keyingi o'n yilliklarda tarjimashunoslikda Skopos nazariyasi kabi funksionalistik yondashuvlar katta o'rin tutdi. Ushbu yondashuvlar tarjimaning maqsadi va maqsadga yo'naltirilganligini ta'kidladi. Tarjimonlarga ma'lum segmentlarga e'tibor qaratish va maqsadli tilda ko'zlangan maqsadga erishish uchun ularni samarali moslashtirish imkonini berish orqali ushbu nazariyalarga mos keladigan parsellyatsion birliklar vujudga keldi. Parsellyatsiya tarjima amaliyotida, ayniqsa murakkab jumla tuzilmalari, idiomatik iboralar va madaniy murojaatlar bilan ishlashda qimmatli vositaga aylandi. Bu tarjimonlarga manba matni yanada samarali tahlil qilish va tushunish imkonini beradi, bu esa ularga aniq va izchil tarjimalar yaratish imkonini beradi.

Bundan tashqari, parsellyatsiya tarjima metodologiyasi va texnikasining rivojlanishiga hissa qo'shdi. Bu tarjimonlarning tarjima jarayoniga, tushunish va tahlil qilishdan tortib, maqsadli matni tayyorlashgacha bo'lgan yondashuviga ta'sir ko'rsatdi. Parsellyatsiya tarjima strategiyalarining ajralmas qismiga aylandi, bu tarjimonlarga lingvistik va madaniy muammolarni yanada samaraliroq hal qilish imkonini beradi. Ta'kidlanganidek, "Parsellyatsiya" atamasi tilshunoslik va tarjima sohasida boy tarixga ega. Uning aniq kelib chiqishini aniqlash qiyin bo'lsa-da, tahlil va tarjima uchun jumlar yoki matnlarni kichikroq birliklarga bo'lish tushunchasi asrlar davomida amalda bo'lib kelgan. Bu yerda "parsellyatsiya" atamasining tarixi haqida qisqacha ma'lumot: Qadimgi va klassik davrlar: jumlar yoki matnlarni kichikroq birliklarga bo'lish amaliyoti qadimgi davrlarda kuzatilishi mumkin. Masalan, qadimgi Yunonistonda ritorika sohasi samarali muloqot qilish uchun jummalarni tahlil qilish va tartibga solishga urg'u bergan. Aristotel va Kvintilian kabi olimlar tushunish va ishontirishni osonlashtirish uchun nutqlarni kichikroq qismlarga yoki qismlarga yani "posilkalarga" bo'lish muhimligini muhokama qilganlar.

O'rta asrlar davri: O'rta asrlarda grammatika va ritorikani o'rganish lingvistik tahlilni shakllantirishda davom etdi. Priskian, Sevilyalik Isidor va Yorklik Alkuin kabi olimlar jummalarni kichikroq qismlarga ajratish va tahlil qilishni o'z ichiga olgan grammatik nazariyalarni ishlab chiqdilar. Bunday yondashuv gap tuzilishi va sintaktik tahlilning rivojlanishiga yordam berdi.

Strukturaviy tilshunoslik: 20-asr boshlarida strukturaviy tilshunoslikning paydo bo'lishi parsellyasiya tushunchasini yanada mustahkamladi. Ferdinand de Sossyur va Leonard Blumfeld kabi strukturaviy tilshunoslar asosiy e'tiborni til tuzilmalarini tahlil qilishga va gaplarni tarkibiy elementlarga bo'lishga qaratishgan. . Ular jumlaning umumiy ma'nosi va tuzilishini tushunish uchun ushbu kichik birliklarni ajratish va tushunish muhimligini ta'kidladilar.

Tarjimashunoslik: Tarjimashunoslik sohasida "parsellyatsiya" atamasi mashhur bo'ldi. 1970-1980-yillarda Evgeniy Nida va Katarina Reys kabi tarjimon olimlar tarjima jarayonida jummalarni segmentlarga bo'lish va tahlil qilish muhimligini ta'kidladilar. Ular murakkab jummalarni kichikroq birliklarga ajratish, aniq va kontekstga mos tarjimalarni osonlashtirishni targ'ib qildilar.

Zamonaviy tarjima amaliyotida "parsellyatsiya" atamasi odatda tarjima maqsadlarida jumlar yoki matnlarning bo'linishini tasvirlash uchun ishlatiladi. U ko'pincha sintaktik, semantik yoki pragmatik mulohazalarga asoslanib, gaplarni ma'noli birliklarga tahlil qilish va bo'laklarga bo'lish jarayonini anglatadi. Parsellyasiya tarjimonlarga alohida segmentlarga e'tibor qaratish, aniq tarjimani ta'minlash va maqsadli tilda mo'ljallangan ma'noni yetkazish imkonini beradi. Umuman olganda, "parsellyatsiya" atamasi lingvistik tahlil va aloqa nazariyalarida ildiz otgan uzoq tarixga ega. U jumla va matnlarni tahlil qilish va tarjima qilishda asosiy tushuncha bo'lib xizmat qilib, tarjimashunoslik fanida rivojlanib, ahamiyat kasb etdi. "Parsellyatsion" atamasi tarjimashunoslik sohasida tahlil va tarjima maqsadlarida jummalarni kichikroq birliklarga bo'lish vositasi sifatida rivojlangan va tan olingan. Uning kelib chiqishini 20-asrning o'rtalariga borib taqalsa bo'ladi va shundan beri u tarjima nazariyasi va amaliyotida muhim tushunchaga aylandi. Jummalarni parchalash orqali

tarjimonlar tushunishni kuchaytirishi, lingvistik muammolarni hal qilishlari va aniq va izchil tarjimalar yaratishlari mumkin. "Parsellyatsiya" atamasining tarixi uning ahamiyatini va tarjima sohasida qo'llanilishini aks ettiradi, samarali tarjima strategiyalarini ishlab chiqishga hissa qo'shadi.

Xulosa

Qisqa qilib aytganda, Parsellyatsiya bu jumlaning intonatsion bo'linish bo'lib, uning semantik segmentlariga bo'linib, oxirgi tinish belgilarining yordami bilan punktuatsiya qilinadi. Adabiyotda nutqning tasviriy va ekspressivligini yaratishda ko'plab badiiy vositalar mavjud. Parsellyatsiya - nutqni sintaktik qabul qilishdir. Bu atama fransuz tilidan kelib chiqqan. Fransuz tilidan tarjima qilingan parsyella so'zi tom ma'noda "zarracha" degan ma'noni anglatadi. Ma'lumki, matn minimal birliklardan - jummalardan iborat. Qisqartirish - nutqni sintaktik qabul qilishdir. Bu atama frantsuz tilidan kelib chiqqan. Fransuz tilidan tarjima qilingan parsella so'zi tom ma'noda "zarracha" degan ma'noni anglatadi. Ma'lumki, matn minimal birliklardan - jummalardan iborat. Silliqlik oqayotgan fikr to'satdan uzilib, qisqa parcha-parcha bo'laklarga aylanadi, ularning har biri oxirgi tinish belgisi bilan qurilgan bo'ladi, ko'pincha nuqta ishlatiladi: ... Ammo tog'lar yaqin. Qor ularning ustiga. Pechkada vaqt o'tkazamiz. Imereti-da. Qishda. Peredelkinoda bo'lgani kabi, Moskva yaqinida ham. W. Inber. Bo'lish paytida asosiy fikrni o'z ichiga olgan ibora. Jumlaning intonatsion va tinish belgilaridan ajratilgan qismi to'xtash joyi (ma'no bekati) deyiladi. Har bir to'xtash joyi grafik ravishda mustaqil jumlar sifatida belgilanadi, ular ko'pincha to'liq emas va grammatik va sintaktik jihatdan oldingi kontekstga bog'liq boladi.

Shuni ham ta'kidlab o'tish joizki, institut va universitet talabalari uchun qaysidur fan tarkibida: xoh grammatika, xoh leksikologiya yoki alohida fan sifatida tarjimashunoslik fani tarkibida Parsellyatsiya mavzulari chuqurroq o'rgatilsa, bu albatta sezilarli ta'sirini ko'rsatar edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ismoilov, C. Parsellation in Translation : A Comparative Study of English and Uzbek, *Language in India*, 2018-18(4), 341-354.
2. Назмутдинова, Светлана Сергеевна. Диссертации и автореферат. Гармония как переводческая категория: на материале русского, английского, французского кинодискурса. 2008.
3. Nurmatova S. Strategies for Translating Parselled Sentences from English to Uzbek. *Journal of Advances Linguistics Studies*, 2019 - 2(1), 45-59
4. Mirzayeva., To'rayeva F. Comparative Analysis of Translation Techniques for Parselled Sentences from English to Uzbek. *European Journal of Language and Literature Studies*, 2022- 2(2), 67-80
5. Qurbonova N. Parsellation, It's Importance in Speech, Features and Stylistic Units. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2020.